

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті досліджено основні проблеми розвитку та перспективи розвитку підприємництва в Україні. Підтримка бізнесу і побудова соціально орієнтованої економіки стають важливим напрямом українських реформ. На основі детального аналізу статистичних даних та показників, що характеризують тенденції розвитку підприємництва в Україні, таких як кількість економічних суб'єктів, кількість зайнятих працівників, обсяги реалізації, фінансові показники, зроблено спробу знайти рішення накопичених проблем підвищення ефективності підприємництва в Україні за допомогою пошуку нових шляхів її реформування. Порівняно національний та міжнародний досвід у цій сфері. Виявлено, що малі підприємства є важливою складовою частиною ринкової економіки та невід'ємною частиною механізму конкуренції. Підприємства надають ринковій економіці гнучкість, мобілізують капітал і виробництво. Ресурси населення із сильним антимонопольним потенціалом є важливим фактором структурної перебудови та постачання, прориву технічного прогресу й вирішення проблем зайнятості, тому розвиток підприємництва є стратегічним завданням, щоб реформувати економічну політику. З урахуванням дослідженого підбито підсумки та запропоновано шляхи вдосконалення розвитку підприємництва в Україні. Визначено, що розвиток підприємництва значно відстає від розвитку провідних країн світу, а також виокремлено основні проблеми. Запропоновано основні напрями перспектив розвитку підприємництва в Україні.

Ключові слова: підприємництво, проблеми, розвиток підприємництва, перспективи розвитку, підприємницька діяльність, ринкові умови, національна економіка, державна підтримка.

В статті досліджено основні проблеми розвитку та перспективи розвитку підприємництва в Україні. Підтримка

бізнесу і побудова соціально орієнтованої економіки становлять важливим напрямом українських реформ. На основі **бізнесу і побудова соціально орієнтованої економіки становлять важливим напрямом українських реформ. На основі** *подробного аналізу статистичних даних і показателів, характеризують тенденції розвитку підприємництва в Україні, таких як кількість економічних суб'єктів, кількість зайнятих працівників, обсяги реалізації, фінансові показники, зроблено спробу знайти рішення накопичених проблем підвищення ефективності підприємництва в Україні за допомогою пошуку нових шляхів її реформування. Порівняно національний та міжнародний досвід у цій сфері. Виявлено, що малі підприємства є важливою складовою частиною ринкової економіки та невід'ємною частиною механізму конкуренції. Підприємства надають ринковій економіці гнучкість, мобілізують капітал і виробництво. Ресурси населення із сильним антимонопольним потенціалом є важливим фактором структурної перебудови та постачання, прориву технічного прогресу й вирішення проблем зайнятості, тому розвиток підприємництва є стратегічним завданням, щоб реформувати економічну політику. З урахуванням дослідженого підбито підсумки та запропоновано шляхи вдосконалення розвитку підприємництва в Україні. Визначено, що розвиток підприємництва значно відстає від розвитку провідних країн світу, а також виокремлено основні проблеми. Запропоновано основні напрями перспектив розвитку підприємництва в Україні.*

Ключевые слова: *предпринимательство, проблемы, развитие предпринимательства, перспективы развития, предпринимательская деятельность, рыночные условия, национальная экономика, государственная поддержка.*

УДК 338.2

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.70-15>

Шацька З.Я.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та сфери обслуговування
Київський національний університет технологій та дизайну
Горбачов Я.І.
студент
Київський національний університет технологій та дизайну

Shatska Zoryana

Kyiv National University
of Technology and Design
Gorbachov Yaroslav
Kyiv National University
of Technology and Design

The article considers the issues of business development of Ukraine. Supporting small business and building a society-oriented economy are becoming important areas of Ukraine's reform. The main factor is to raise people's living standards and promote the integration of the national economy. Based on a detailed analysis of statistics and indicators that characterize Ukrainian business trends, namely: the number of companies, number of employees, sales, financial indicators, we are trying to find a way out, looking for new ways to reform. Promising ways to solve these problems in the context of small business support are proposed. In today's market economy, Ukraine is forced to overcome many macroeconomic obstacles, mainly due to inefficient financial security, excessive tax pressure and other restrictions imposed by law. The creation of an appropriate legal framework for business development primarily involves the establishment of legal guarantees to ensure freedom and protection of private property, the formulation of effective laws and regulations aimed at stimulating entrepreneurship, eliminating legal contradictions and repealing regulations that hinder the development of private initiative. By ignoring the benefits of entrepreneurship, the number of employees increased and the number of self-employed decreased. These processes negatively affect the social activities of citizens, inhibiting the desire and ability of people to pursue specific interests associated with the active activities of independent businesses. Therefore, in order to introduce an effective mechanism of entrepreneurship in Ukraine, it is necessary to first take certain measures to democratize market relations and reduce social tensions. The interests of entrepreneurs should be protected not only by government agencies, but also by individual organizations created to lobby the business community, whose views are important in the national decision-making process, especially with regard to taxation and donations. Therefore, a promising way to overcome these obstacles should be to reach a consensus that entrepreneurs should protect their own interests. The role of the state should be only to improve the necessary infrastructure and create an effective legal framework to create space for the development of public organizations and other associations aimed at solving the problems of Ukrainian business development.

Key words: *entrepreneurship, problems, development of entrepreneurship, prospects of development, entrepreneurial activity, market conditions, national economy, state support.*

Постановка проблеми. Сьогодні розвиток підприємництва перебуває в критичному становищі. Значний вплив на цю ситуацію справила війна на

Сході країни, яка гостро вплинула на діяльність підприємств, а також спричинила економічну кризу. Щоби покращити ситуацію, необхідно створити

механізми, що стимулювали би суб'єктів господарювання до нарощення обсягів, підвищення ефективності виробництва, а також слідкувати за оновленнями виробничої матеріально-технічної бази.

Розквіт підприємництва може залежати від багатьох факторів, але основою є соціально-економічне зростання країни. Отже, першочерговим завданням України має бути створення сприятливих умов соціально орієнтованого характеру з урахуванням загальнодержавного та регіонального інтересу [10, с. 45].

Реальність українських підприємств в економіці показує, що процес розвитку виробництва постійно стикається з низкою суцільних перешкод, адже не завжди впровадження реформ відповідає рівню розвитку або виду діяльності господарюючого суб'єкта.

Розглядаючи проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні, маємо загострити свою увагу на досвіді закордонних країн. Наприклад, нині у світі підприємства з однаковим виробництвом створюють групові об'єднання, що допомагає їм пережити ситуацію з пандемією та досягати поставлених цілей [1].

На нашу думку, однією з головних умов розвитку підприємництва в Україні є створення більш привабливого інвестиційного клімату, адже потенціал нашої держави є привабливим (геополітичне положення країни, щедри природні ресурси, значна кваліфікована робоча сила тощо) для активності іноземних інвесторів. Ще однією умовою для того, щоби привабити інвесторів, є створення сприятливого законодавства. Таким чином, визначення основних проблем та перспектив розвитку підприємства стає все більше актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання щодо розвитку підприємництва займалася значна кількість учених, як зарубіжних, так і вітчизняних, зокрема О.В. Дикань [2], О.М. Полякова [3], В.А. Табінський [5], Н.Л. Фролова [8], А.В. Толстова [7], О.В. Шраменко [9], О.В. Якушева [10], О.І. Тимченко [6], В.М. Базилевич [10], Л.В. Вовк [1], П. Друкер [10]. Науковці зазначають, що розвиток підприємництва значно впливає на економічне зростання як одну із стратегічних складових частин національної економіки та організаційно-економічну систему стратегічного розвитку підприємства або окремої галузі.

Проте з огляду на всі здобутки вчених, присвячених цій темі, потребують більш детального розгляду проблеми та визначення перспективних напрямів розвитку підприємництва в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення проблем та перспективних напрямів розвитку підприємництва в Україні, підвищення рівня життя населення та сприяння процесам інтеграції в національне господарство, впровадження необхідних важелів управління у сферу малого підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розгляд підприємництва, як показує закордонний досвід, являє собою важливу складову частину конкурентоспроможності національної економіки. Розвиток підприємництва значно залежить від зовнішнього середовища, в якому останніми роками відбулися такі великі зрушення:

- 1) індивідуальність споживчої поведінки, яка проявляється у диференціації попиту;
- 2) швидкий розвиток нових технологій (інформаційних та комунікаційних);
- 3) глобалізація конкуренції [6].

Сьогодні доступність до будь-яких товарів, зростання освітнього та культурного рівнів життя, підвищення інформативності все більш знаходять своє відображення в різниці життєвих поглядів та культури, що може привести до значної диференціації попиту, який значно скоротить життєвий цикл продукції, змусить надавати товарам деяку особливу індивідуальність та зменшить обсяги виробництва товарів за однотипним складом. Отже, за зниження виробництва стандартизованих виробів із певними характерними властивостями та збільшення виробництва особливих виробів, які призначені для визначеної групи споживачів і, відповідно, мають короткий життєвий цикл, диференційовані вимоги споживачів спонукають підприємство постійно шукати більш інноваційні підходи до спеціалізації, концентрації та кооперації виробництва.

Як бачимо, сьогодні прогрес інформатизації суспільства розвивається з шаленою швидкістю, що означає, що будь-хто чи організована група має можливість дізнаватися через автоматизовані системи зв'язку будь-яку інформацію. Мінімізація та висока ефективність сучасних технологій надають ширший простір для їх застосування і не тільки великими підприємствами, але й малими та середніми.

Ще однією домінуючою тенденцією є заострення конкуренції в глобальному масштабі. Для цієї тенденції більш характерно те, що нині все більш настає інтернаціоналізація ринків значно зростаючої кількості товарів та послуг. Хоча на міжнародних ринках нині працюють не тільки великі корпорації, але й середні та малі підприємства, одними з ключових факторів їх успіху в конкурентній боротьбі є постійний моніторинг споживачів, дослідження специфіки їх сфери господарювання, що значно скорочує час на розроблення та просування на ринок нового товару [5, с. 849].

Досліджуючи проблеми розвитку підприємництва в Україні, ми здійснили ґрунтовний аналіз, який дає змогу окреслити деякі особливості та проблеми розвитку суб'єктів господарювання підприємства відповідно до їх сегментування (великі, середні та малі підприємства, мікропідприємства та фізичні особи – підприємці) (табл. 1).

Характеристика проблем основних сегментів підприємництва

Сегмент	Характеристики	Проблеми
Великі підприємства	Поширення: приблизно 0,1% від повної кількості підприємств. Розташування: нерівномірність функціонування на території України (перевагу має більш східна частина країни). Досить значна продуктивність праці, яка складає 145% від середнього рівня. На жаль, ефективність підприємств має понад 48,2% збиткових. Має досить значну частку робочих місць, а саме близько 30%.	– Можливість використання застарілого обладнання; – здебільшого відсутність стабільної співпраці з дослідницькими та науковими центрами; – високі витрати на енергоємність виробництва; здебільшого високий соціальний тиск на підприємство; – неможливість швидко змінювати виробництво товарів і послуг, тобто відсутня гнучкість асортиментної політики.
Середні підприємства	Поширення: приблизно 5% від повної кількості підприємств. Географія розташування в більшості в містах. Продуктивність праці в середніх підприємствах складає 91% від середнього рівня. Робочі місця складають близько 43% та мають найбільшу частку зайнятості.	– Обмеженні можливості для експорту (товарів та послуг); – низький рівень знань та кваліфікації менеджерів; здебільшого відсутність стабільної співпраці з дослідницькими та науковими центрами; – занижений рівень ефективності ведення бізнесу; не вкладення коштів в інноваційний розвиток.
Малі підприємства	Поширення: приблизно 13% від повної кількості підприємств. Продуктивність праці в середніх підприємствах складає 70% від середнього рівня. Зайнятість працівників на підприємствах складає трохи більше 15%.	– Відсутність підтримки з боку держави; занижений рівень ефективності ведення бізнесу; – відсутність стимулів та мотивації для зростання малого бізнесу; – обмеження щодо джерел фінансування малого бізнесу; – відсутність стимулів для зростання бізнесу; – не вкладення коштів в інноваційний розвиток; обмежені можливості для експорту (товарів та послуг).
Мікропідприємства	Поширення: приблизно 80% від повної кількості підприємств. Географія розташування по всій території країни. Продуктивність праці в мікропідприємствах складає 54% від середнього рівня. Зайнятість працівників на підприємстві складає трохи більше 15%.	– Відсутність підтримки з боку держави; – занижений рівень ефективності ведення бізнесу; – відсутність стимулів та мотивації для зростання бізнесу; – обмеження щодо джерел фінансування бізнесу; – недостатність знань і навичок ведення бізнесу; – не вкладення коштів в інноваційний розвиток.
Фізичні особи – підприємці	Поширення на всій території країни, є найбільш поширеною формою господарської діяльності. Географія розташування по всіх регіонах, навіть маленьких населених пунктах країни. Переважає здебільшого самозайнятість без додаткового найму персоналу, що складає близько 82%.	– Все більше поширюються фіктивні підприємництва задля оптимізації оподаткування; – відсутні стимули та мотивація для зростання бізнесу (спрощена система оподаткування не стимулює до зростання); – недостатність знань і навичок ведення бізнесу; – обмеження щодо джерел фінансування бізнесу; – відсутність підтримки з боку держави.

Джерело: [6]

Отже, можна виділити такі основні проблеми розвитку підприємництва в Україні як базису економічного розвитку:

- обмеження можливості для експорту продукції (товарів, робіт, послуг);
- недосконалий рівень кваліфікованих менеджерів;
- досить занижений інноваційний розвиток;
- відсутність можливості для стабільної співпраці з науково-дослідними, науковими центрами та установами;
- невисокий рівень ефективності ведення бізнесу;
- повна відсутність державної підтримки розвитку підприємництва в Україні;

- обмежений доступ до джерел фінансування, що викликаний незацікавленістю як вітчизняних, так і закордонних інвесторів щодо фінансування та підтримки розвитку українського підприємництва;
- підприємства не мають жодних стимулів для того, щоб зростав бізнес;
- керівники мають недостатньо знань та навичок для ведення бізнесу в сучасних умовах;
- набуває поширення фіктивний вид підприємництва, щоб оптимізувати оподаткування;
- відсутній дієвий механізм, який необхідний для реалізації державної політики, яка підтримує всі сегменти підприємництва;
- недосконала податкова система держави;

– взагалі відсутня нормативна-правова база, яка би була дієвою для державних проєктів та програм розвитку підприємництва України;

– недосконала система обліку та статистична звітність сегменту малого підприємництва, де є значна обмеженість інформаційного та консультативного пояснення з боку державних органів [2, с. 58].

В контексті дослідження основних проблем та зазначення перспективних напрямів розвитку підприємництва в Україні особливого значення набувають питання фінансової підтримки та їх розвитку.

Під час аналізу проблем розвитку підприємництва в Україні стає зрозумілим, що забезпечення його стабільного зростання повністю залежить від сформованої та дієвої державної політики в цій сфері. Саме тому основні перспективні напрями розвитку підприємництва в Україні повинні спиратись на формування та реалізацію таких завдань державної політики:

– оптимізувати інструменти державно-регуляторної політики у сфері розвитку підприємництва в Україні;

– розширювати доступ до фінансових ресурсів, впроваджувати механізми державної фінансової підтримки підприємництва;

– забезпечувати прозорий доступ до публічного замовлення;

– покращувати доступ до процесу міжнародного трансферу їх технологій;

– забезпечувати державну підтримку для інноваційного розвитку суб'єктів господарювання підприємництва, звертаючи більш особливу увагу на малий та середній сегменти;

– оптимізувати адміністративний та податковий тиск;

– організувати безкоштовні консультаційні послуги для суб'єктів малого та середнього сегментів у питаннях, які мають юридичний супровід;

– вжити заходів щодо поборення корупції в органах публічної влади;

– створити сприятливі умови для розвитку більш сучасної інноваційної інфраструктури для підприємництва;

– забезпечити захист національного підприємництва на міжнародній арені;

– удосконалити процедури проведення банкрутства та відновлення їх платоспроможності;

– сформувані передумови для розвитку підприємницької діяльності та його бізнес-культури [7, с. 56].

Якщо реалізувати всі запропоновані стратегічні напрями, то це сприятиме виходу суб'єктів підприємництва України на новий рівень, тобто на європейський рівень розвитку, поліпшенню його бізнес-клімату, зміцненню позицій суб'єктів підприємництва в його загальній структурі національної економіки, проведенню модернізації підприєм-

ництва в Україні, що спрямоване на збільшення внеску в соціально-економічний розвиток країни, підвищенню його ефективності, в тому числі наповненості доходних частин державного та місцевого доходу. Отже, під час реалізації державної підтримуючої політики розвитку підприємництва в Україні повинна розглядатися діяльність, взаємоузгоджена із заходами у сфері правової, адміністративної, регуляторної, макроекономічної та інституційної політики [9, с. 34].

Підприємництво орієнтоване на оптимізаційне використання доступних ресурсів. Саме в структурі доступних ресурсів можна визначити як галузеву структуру підприємництва (велике, середнє та мале), так і особливості його функціонування. Налагодити дієздатне підприємництво в економіці, яка потерпає від дефіциту ресурсів (фінансових, споживчих, інформаційних, організаційних тощо), просто неможливо.

Стабільні темпи зростання економіки в країні є запорукою гарантованості розвитку підприємництва. Суттєвою активізацією діяльності підприємництва є процеси, які залучаються до виробничо-інфраструктурних зв'язків з великим та середнім виробництвом, а також для підвищення рівня доходу та зростання платоспроможного попиту для населення на товари й послуги (в тому числі, на місцевому ринку) [8, с. 63].

Нині в Україні є невідкладна потреба, яка повинна забезпечити державну підтримку розвитку підприємництва (особливо малого). Заходи, які держава спрямовує на розвиток підприємництва, мають поєднуватися із загальносистемним регулюванням ринкового середовища (конкурентного, податкового, зовнішньоекономічного, митного тощо), а також специфічних заходів державного регулювання та підтримки розвитку підприємництва.

Важливим аспектом є фінансово-кредитна підтримка підприємництва. Таку політику необхідно проводити в напрямі зі створення більш розвинених мереж фінансово-кредитних організацій, страхових установ, інвестиційних і страхових фондів; розвитку підприємств із взаємного страхування та кредитування; розроблення та впровадження систем стимулювання комерційних банків, які мають змогу надавати пільгові кредити суб'єктам підприємницької діяльності.

Також слід активізувати діяльність Українського фонду з підтримки підприємництва, яке сприяє розвитку регіонального фонду для фінансової допомоги суб'єктам господарювання підприємництва, розроблення чіткого механізму спрямування деякої частки коштів, які отримали від приватизованого державного майна, на підтримання підприємств. Фінансову підтримку розвитку підприємництва в Україні можна здійснювати за рахунок коштів державних та місцевих бюджетів, позабю-

джетного фонду, а також вітчизняних та іноземних інвесторів [3, с. 38].

Розвиток підприємництва в Україні є тривалим процесом, який має певні етапи, що виходять з економічного стану країни та наявної проблеми на макро- та мікрорівнях.

Висновки з проведеного дослідження. Сьогодні досить великого значення набуває дедалі більш сприятливий клімат бізнес-середовища суб'єктів підприємницької діяльності, які відіграють особливу роль у формуванні та розвитку економічного потенціалу держави. Отже, на основі цього проаналізовано сучасний стан та окреслено основні проблеми та перспективи підприємництва в Україні.

Як впливає з аналізу, важливу роль у розвитку підприємництва в Україні відіграє фінансове забезпечення. Беручи це до уваги, ми запропонували основні перспективні напрями щодо покращення розвитку підприємництва в Україні.

Визначено, що основною проблемою державної політики у сфері розвитку підприємництва в Україні є вжиття неефективних та слабких заходів, які не мають чітких завдань щодо його підтримання.

На нашу думку, перспективними напрямом подальших досліджень щодо розвитку підприємництва є аналіз світового досвіду з підтримки бізнесу з боку держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Київ : Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, 2014. URL: <http://www.dkrp.gov.ua/files/042dbf480c.doc> (дата звернення: 21.02.2021).
2. Дикань О.В. Розвиток бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 57. С. 58–66.
3. Полякова О.М. Соціальна відповідальність малого бізнесу як його конкурентна перевага. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 33–39.
4. Стратегія розвитку підприємництва: експертне бачення. URL: <http://cehrin.org.ua> (дата звернення: 16.02.2021).
5. Табінський В.А., Телятник В.М. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні. 2017. № 3 (43). С. 848–851.
6. Тимченко О.І. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в регіонах України. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4135> (дата звернення: 23.03.2021).
7. Толстова А.В., Кибальчич С.В. Проблеми розвитку підприємництва в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 55–62.
8. Фролова Н.Л. Аналіз державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 62–71.

9. Шраменко О.В. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності на основі розвитку інформатизації економічних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 59. С. 32–37.

10. Якушева О.В. Економічний розвиток і підтримка малого та середнього бізнесу на регіональному рівні : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05. Черкаси, 2017. 288 с.

REFERENCES:

1. Analytichniy zvit pro stan i perspektyvy rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini [Analytical report on the state and prospects of small and medium enterprises in Ukraine] (2014). Kyiv: Derzhavna sluzhba Ukrainy z pytan rehuliatornoj polityky ta rozvytku pidpriemnytstva. Available at: <http://www.dkrp.gov.ua/files/042dbf480c.doc> (accessed 21 February 2021).
2. Dykan O.V. (2017) Rozvytok biznesu v Ukraini: problemy ta shliakhy zabezpechennia [Business development in Ukraine: problems and ways to ensure]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 57, pp. 58–66.
3. Poliakova O.M. (2017) Sotsialna vidpovidalnist maloho biznesu yak yoho konkurentna perevaha [Social responsibility of small business as its competitive advantage]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 60, pp. 33–39.
4. Stratehiia rozvytku pidpriemnytstva: ekspertne bachennia [Entrepreneurship development strategy: expert vision]. Tsentri hromadskykh initsiatyv. Available at: <http://cehrin.org.ua> (accessed 16 February 2021).
5. Tabynskiy V.A., Teliatnyk V.M. (2017) Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini [Problems and prospects of business development in Ukraine]. No. 3 (43), pp. 848–851.
6. Tymchenko O.I. Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva v rehionakh Ukrainy [Problems and prospects of entrepreneurship development in the regions of Ukraine]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4135> (accessed 23 March 2021).
7. Tolstova A.V., Kybalchych S.V. (2017) Problemy rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini [Problems of business development in Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 60, pp. 55–62.
8. Frolova N.L. (2017) Analiz derzhavnoi polityky v sferi rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini [Analysis of state policy in the field of small and medium business development in Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 60, pp. 62–71.
9. Shramenko O.V. (2017) Udokonalennia derzhavnoho rehuliuвання pidpriemnyt'skoi diialnosti na osnovi rozvytku informatyzatsii ekonomichnykh system [Improving state regulation of business activities based on the development of informatization of economic systems]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 5, pp. 32–37.
10. Yakusheva O.V. (2017) Ekonomichniy rozvytok i pidtrymka maloho ta serednoho biznesu na rehionalnomu rivni: dys. ... kand. ekon. nauk; 08.00.05 [Economic development and support of small and medium business at the regional level: dis. ... cand. econ. science: 08.00.05]. Cherkasy, p. 288.